

Цветанка Н и к о л о в а

(София)

**АНГЛИЦИЗМИ, ДИАЛЕКТИЗМИ,
ГРУБИАНИЗМИ, ЖАРГОНИЗМИ И
ОЩЕ -ИЗМИ В СТОЛИЧНАТА РАЗГОВОРНА
РЕЧ И ПРЕСА —
ОРИГИНАЛНИЧЕНЕ, СТИЛ, НОРМА?**

Всички сме свидетели за какъв кратък срок българският език се обогати, а и всекидневно продължава да се обогатява с най-различни -изми. Трудно е да се прогнозира колко време ще продължи този процес, но той е факт. И тук не може да не си припомним думите на акад. А. Т.-Балан: "Естеството на езика показва, че щото е било в него вчера дейност, то е днес дело, което пък от своя страна е дейност за утрешното дело"¹. Каква по-конкретно "дейност" се извършва днес и в каква степен тя ще бъде "дело" утре?

Икономическата криза засегна цялото ни общество. През последните 3—4 години в социалния статус на голямо множество хора настъпиха промени, които съществено разместиха някои установили се корелации между "обществено положение — реч". Днес по софийските улици и пазари се чува много повече хубава книжовно-разговорна реч (реч с преобладаващи книжовни елементи), просто защото в мнозинството си продавачите и търговците са бивши инженери, химици, учители, хора образовани, които безработицата е изпратила на тротоара. На тяхната реч могат да завиждат доста представители на бизнеса, политици и депутати, които пък бързо се оказаха на "върха", но трудно "обясняват" защо и как са там.

Може ли да се говори за криза в езика? Не. Езикът се развива по своите си закони. Промени се може би само скоростта на някои процеси, увеличи се видимостта на някои явления. Заслуга за това имат най-вече медиите. Вестниците, чрез писаното слово, и радиото и телевизията, чрез изговореното, в настоящия момент ни дават прекрасна възможност да правим най-различни сравнения, да видим, усетим и разберем колко богата и съдържателна е естествената разговорна реч, речта на хората при неофициалното им всекидневно общуване, когато те питат, отговарят, съобщават или реагират на нещо, и колко е трудно тази реч да се имитира пред микрофон, колко е тънка границата между позволеното, нормалното в спонтанната разговорна реч, но недопустимо, “дразнещо” в официалната.

Като най-видимо и силно изразено езиково явление през последните 3–4 години смятам засилената употреба на -измите, които значително разшириха активния речников фонд откъм лексика. Имам предвид много думи от английски език (англицизми), нови думи (неологизми), възраждане на много турски думи (турцизми), диалектни думи (диалектизми), думи от ученическия и градския жаргон (жаргонизми) и накрая думи, които винаги и навсякъде се наричат “цинизми” (последните доскоро бяха табу). Причините за появата на нови или активизирането на стари думи, според мен, са три:

Първата е чисто прагматична – наличие на социална поръчка или необходимост от тях (тук включвам голямо количество думи от английски език, но не всички новопоявили се, а само тези, които обслужват финансите, банковото дело, икономиката, компютърната техника, електрониката и които в по-голямата си част са термини).

Втората причина бих нарекла “компенсаторна”. Естественият стремеж да се разчупи шаблона, да се търси по-нов, оригинален изказ, по-силна експресия, засили употребата на турцизми и диалектизми и то предимно конотативната им употреба: *международния ни дълг и борchoвете ни към Запада, желанието ни и мерациите ни, забавляваме се и се кефим, започваме и пачеваме, свършваме навреме и сколасваме овреме и т.н.*

Третата причина, според мен, е в равнището на културата на обществото ни и в частност – на езиковата култура. Тя допуска оригиналниченето все повече да се превръща в стил, а жаргонизмите и цинизмите да се умножават с лекота като “неологизми”. Тя

допусна и в устната, и в писмената реч изрази като: „Иначе *”Киора”* е о’кей, мъдрим нови песни” (в. НТ, 13–14.05.94), „Докаато Елцин присъстваше на *щур пикник*, устроен от домакина му Хелмут Кол, ..., външните министри Кинкел и Козирев чукнали *щур тенис* на дипломатическия корт” (в. НТ, 13–14.05.94), „Предвидени са дискусии с изкуствоведи, журналисти, концерти, *пърформанси*, пътуване до *”Яйлата”*, музеи...” (в. “Стандарт”, 11.05.94) и т.н. Но защо в последния пример и журналист, и редактор са оставили думата *пърформанс*, а не са употребили познатата на всички *представление*? Може би защото *пърформанс* значи ‘представление’ само за група хора като мен, които просто “не сме в час”, както е модерно да се казва в момента.

В последно време някои английски думи започнаха да се употребяват не с точното си значение, а да получават нюанс, по-нов, “български”. Напр.: *Всъбота и неделя ще си направим един уикенд на вилата* – тук *уикенд* вече е синоним на *почивка*, *празненство* или *приятно прекарване* на двата свободни дни, а не ‘край на седмицата’. Това явление засяга и други думи от чужд произход – било новопоявили се или пък стари, използвани и досега в езика ни. Като например за подобно разширяване на значението (семантиката) на “стара дума” ще посоча съществителното *акцент*. Според Българския тълковен речник (С., 1993)² думата *акцент* има следните значения: 1. Ударение. 2. Съвкупност от особености на изговора, характерни за даден език. 3. Особено произношение на човек, който говори чужд език. От доста време съществителното *акцент* (в съчетанието *поставям акцент*) се използва и като ‘подчертавам, наблягам върху нещо в съждение, съобщение, постъпка’ и пр. Това ново значение е отбелязано в допълнения от Дим. Попов нов тълковен речник (С., 1994). Напр.: във в. “24 часа” (14.05.94) четем: “*Движението* (ДПС – бел. Ц. Н.) *нямало идеологическо лице и политически акценти*, а социалното разслоение сред мюсюлманите било *факт*”, но явно процесът не е завършил. Във в. “Стандарт” (11.05.94) в дописка за честване на богословското училище в гр. Велико Търново четем: “*Специална програма подготвя и Великотърновската митрополия, като акцентът ще бъде около Петровден, събщи кореспондентът ни Мирюлюб Влахов*”, т.е. тук *акцент* е равно на ‘кулминация, връх’.

Английското прилагателно в превъзходна степен *best* не се приема и употребява като ‘най-добър’, а по-скоро като ‘много хубав,

страхотно хубав' или жаргонния синоним 'върховен, връх'. Употреби в речта като *Кафето е бест* или *Филмът е дъ бест* освен в речта на ученици, се срещат сред студенти, преподаватели, а скоро във вестник "Стандарт" се появи реклама на фирма, честоките ѝ са *най-best*. Подобно изместване на значението си има и числителното *first*. В изречението *Насо е фърст на групата*, а не *в групата*, *фърст* означава 'първенец, отличник'.

Англицизмите термини в икономиката, финансите и компютърната електронна техника вече са норма. Тенденция към терминологизиране имат и някои английски думи от областта на спорта – *плейоф(ове)*, от модерната музика – *ди-джей*, *кавър версия*, *хеви метъл*, *хардрок*, *чартшоу*, *сингъл* и т.н. Всички -изми като цяло обаче имат много по-малка честота на употреба във всекидневната разговорна реч на хората, те са присъщи предимно на професионалистите от изброените по-горе области и на езика на медиите – радио, телевизия, вестници. Ще си позволя да отбелжея, че мъжете употребяват повече англицизми в сравнение с жените, докато жените са по-наклонни да използват турцизми и диалектизми.

Заем, че най-бързо отмират персонализираните неологизми – в момента, всички разбираме значението на изрази като *Положението се нататарчи* (от името на главния прокурор Ив. Татарчев) или *Катастрофа поради дупки-яичулевки* (от името на сегашния кмет на София Ал. Яичулев), но младото поколение почти не разбира глагола *кеворкирам* ('интервюирам'), просто защото името на К. Кеворкян му е непознато. Тези примери са частен случай от коментираното дотук езиково явление, което е устойчиво, то винаги е съществувало и ще продължи да съществува. Проблемът е в прекомерната употреба на -измите, която води до "пренастищане" на устния или писмения текст и често – до неадекватно разбиране на поднасяната информация.

На пръв поглед обществото е индиферентно, но само на пръв поглед. Смятам, че вече започват процеси, които в недалечно бъдеще ще доведат до някакви конкретни прояви. Дълго провокираното езиково чувство на българина пороци отрицателно (негативно) отношение към качеството както на устната (журналистическа), така и на писмената реч (вестникарски текстове). Но все по-често се изразява от различни социални слоеве в разгово-

ри, по-точно става тема и се коментира – по спирки, магазини, на обществени места. Лично на мене няколко пъти ми се случва, купувайки си в „Нощен труд“, непознати хора да ми правят забележка: „Как го четете бе, госпожа“. В Студентски град (София) предпочитанията на студентите са към в. „Стандарт“ и в. „Континент“ (по думите на интервюирани – „умерени“, „по-добри в езика“, „не пишат глупости“, „Г-жа, в „Стандарт“ няма *май*“ (визитната картичка на в. „24 часа“). Критичното отношение не е „пълно, тотално отрицание“, а по-скоро – избирателно, „селективно“. Хората не са против да слушат *хардрок*, а против „*по-твърд хардрок*“ (Радио София), не са против „привличащите“ цени, а против *атрактивните цени* (мисля, че за българина дълго няма да има атрактивни (=привлекателни) цени, за него цената ще си остане „изгодна“ или „неизгодна“.

Това обществено настроение трябва да бъде подпомогнато от специалистите. Както казва известният японски социолог Сибата Такеси: „Да се намесваме в естествения процес на развитието на езика е невъзможно,..., но в същото време съзнателна намеса в езиковите процеси е необходима“³. А съзнателната намеса на езиковедите в настоящия момент виждам не в регистрация, описание и анализ на протичащите процеси, а в разяснението и обяснението им пред всички, които говорят български език.

ЛИТЕРАТУРА

¹ Балап, Ал. Състояние на българската граматика. С., 1947.

² Български тълковен речник. С., 1993.

³ Алпатов, В. М. Япония. Язык и общество. М., 1988.